

Lo vocabulari de la maçonaria dins lo país d'Ate

Autor(en): **Pessamessa, Peire**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Revue de linguistique romane**

Band (Jahr): **35 (1971)**

Heft 139-140

PDF erstellt am: **28.04.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-399503>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

LO VOCABULARI DE LA MAÇONARIA DINS LO PAÏS D'ATE *

Se aguessi restat dins l'ensenhament, coma tot o laissava preveire, es probable que jamai auriàu fach una comunicacion coma aquesta, perquè la tecnica s'apren amb la man e non pas amb la pluma e que un professor tendrià puslèu a estudiar l'obra d'un poeta-maçon que l'ostau que aguèt agut bastit.

Mai, pér ieu, en ajudant ai maçons a reparar e a adobar lei bastidas mieunas dau Leberon que pauc a cha pauc s'escrolavan, aviàu estremat una soma de coneissenças que uei me permeton de vos parlar dei termes de maçonarià dins la país d'Ate, quasiment la tibra a la man.

Ajustarai que un trebalh d'aquesta sorta existis pas encara dins lo corpus tecnic occitan, segons ço que ne sabi, dieumercès la maçonarià coma la sarralharià escapariàn a la matèria poetica e a la curiositat de l'etnolog que fonha a faire de recercas tocant una activitat viva encara quand la manhanharià o tota altra tecnica desapareiguda coma aquela dei cachaires d'ametlas li pareisson ben mai preciosas e pintorescas.

De mai, l'interès d'aquela comunicacion vos semblarà acreissuda se sabetz que en avent cercar cade terme repertoriât dins una tiera de diccionàris provençaus de 1830 fins qu'au « tresaur dau felibritge », poguèri comprovar que pron d'aquelei termes tecnicos li figuravan pas.

Enfin, puslèu que de desgrunar secament una renguierada de noms amb de verbs, me siàu pensat que serià mai divertissent en vos fasant participar au bastiment d'un ostau, coma se fasià i a una cinquentenada d'annadas encara, amb fòrça mots e expressions rescassadas a la volada, qu'ansin s'ordenarià sintaxicament e estructuralament un discors coerent, aqueu dau bastisseire tradicionau que d'alhors a l'ora d'ara s'atroba completat naturalament amb la tecnica de la betoniera.

* Communication présentée au VIe Congrès de Langue et Littérature d'oc et d'Études francoprovençales, à Montpellier, en août 1970.

Lo principi primier de la maçonarià tradicionala, de segur, es de recampar lo materiau dins lo país meteís : un país privilegiat de la peira e dau clapàs : dins la region d'Ate, lei peirieras son particulierament nombrosas, e de ribieras coma Calavon o Durença vos semondian la sabla, e de tostemps an vist fonccionar de gipieras ont se fabrican la cauç e lo gip, sensa oblidar lei teulieras, escampilhadas de pertot se ne cresem la toponomia, de teulieras ont se coïsiàn lei teules romans e lei bricas rojas amb lei malons. Car lo maçòn, a passat temps, anava tot cercar per eu mesme, era pas l'asard quand manejava la loba a peira e l'escodol per talhar lei peiras d'angla dins lei peirieras e passava correntament lo camin de ferre sus d'aquestei peiras per lei lissar, amb la carreta anava dessus lei camins que tirassavan de sabla en plòguent e estent que lo cement era pas encara agut estat expandit, emplegava una cauç grassa, tirada d'un ròdol o d'au autre aperi aquí e que falià pastar una passada, au mens una ora de temps per faire un paston. Lo cement, un pauc de prompte, de segur que lo fabricava pas, mai era car e gaire emplegat. Dins lei teulieras fasiàn coïre la peira e la trituravan dins de forn de cauç, amb de rotlèus l'escrachavan, puei avià de ventaires per la vanar. Vaquí per lo materiau que generalament se procuravan pas per de camins industriaus. Ara, per leis outis, lo maçòn de segur ne podià fabricar quauqu'un, mai dins l'ensemble lei crompava. Vaquí ne la sèria : la tibra cairada que tenià lo mortier per montar lei muralhas, la tibra ronda per crespir o encauçinar lei muralhas, lo tiblon per anar dins lei cantons, la tibra fina per crespir amb de gip, la lenga-decat per finholar, totjorn amb de gip, la talocha per mandar lo mortier o lo gip, la fretassa o fretasson per explanar e faire au fin, lo martèu-testut, amb una testa per copar lei malons, picotar lei muralhas e una altra per plantar e derrabar de clavèus, la marteleta per esclapar lei muralhas e faire de traucs, lo pasta-mortier, fach coma una picòla, que servià a pastar lo mortier, coma degun ne pòu dobtar, que d'un costat avià de pibols coma un rastèu e de l'autre era plat per possar-estirar, lo cordèu per faire drech, lo plomb, la regla, la gamata, lo vanèu per vanelar la sabla, la grifa que sembla un liché per passar lo gravier, melhor encara la grilha o passasabla que permetià de ne passar ben mai dau còp, l'escaire per metre lei viures d'aplomb. Enfin, lo morcelàs, l'estatgiera que se fasià d'aquesta maniera : se plantava una biga dins la carriera o dins lo sòu, la reima, d'una auçada tala coma voliatz vostra estatgiera, aquela reima i estaqueriatz amb de cordas o li claveleriatz lo bordon o lo barron que vai agantar dins la muralha dins un trauc que puei pòrta lo nom de passeroniera, per que

esquilhe pas, aponcheriatz de morcèus de bosc que faguesson lo conhet e dessus aquelei bordons o barrons li meteriatz lo platèu. Aquí, lo maçon avià plus que de contuniar son pretz-fach. Ajustarai que a l'ora d'ara leis estatgieras se fan a partir de bigas e d'elements prefabricats que s'encastren automaticament l'un dedins l'autre. Una altra machina que uei a desaparegut es aquela per montar lei peiras e que podià auborar fins que de peiras de 200 a 300 quilos. E que li disiàn la cabra. Vos l'anam descriure : planteriatz doas bigas en poncha, amb quatre o cinc brancas per lei tenir ensems e de clavetas en bòsc de cada part, enaut meteriatz la carela, amb la còrda a l'entorn e aquela còrda anava s'entortolhoar sus lei torns, que prenian dins la barra d'aici e d'ailà e que serviàn per aussar lei peiras. Lo torn, de qu'era aiçò ? Un viure amb de dents, amb la reineta que tombava sus lei dents per l'arrestar, parier en aquèu dei carretas, amb, per virar lo torn la taravela, quand se bilha lo viatge de fen o de palha. Vireriatz per montar e cada cop qu'eriatz las, meteriatz la reineta per arrestar la peira a una autor vòuguda. Mais coma se fasià per agantar e estacar la pèira ? E ben, i avià la lobeta : se fasià un pichon trauquet a la pèira e se li passava la lobeta dedins qu'era un morcèu de ferre amb un anèu e de conhets e estent qu'aquèu trauc s'era fach en biais e qu'anava en biais dedins per que sortesson pas lei conhets s'agantavan dei doas parts, puei, un còp amarrada la peira, la lobeta se crochetava a la còrda e agueriatz plus que de far virar la taravela. D'aquesta manera se montavan facilmente de pes que leis esquinas de l'ome jamai aurià pogut carregar. Dau segur, quand lei peiras pesavan pas tant, lo pus simple era de faire guilhaume, es a dire de se faire passar lei pèiras deis uns ais autrei en lei mandant a la man. Per montar lo mortier i avià pereu l'aucèu, doas brancas que meteriatz dessus leis espatlas amb un viure coma una gamata. Amb toteis aquesteis oûtis, lo maçon podià començar de bastir son ostau en fasent primier lei fondamentas e en montent lei muralhas, sià amb lo mortier d'agassa sià amb un pichon mortier a la cauç. A prepaus d'aquelei muralhas, vos donarem tota una tiera d'ajectius que vos faran entreveire totei lei dificultats que lo maçon podià rescontrar sus lo terran : una muralha podià ésser — descarnada, que li an levat lo crespit — rebocada, es a dire crespida grossierament, ren qu'una cocha per tapar lei traucàs — susploombada que se ne vai en talùs, 1 o 2 centimètras lo metra — per faire aquela muralha reduisiatz lo mestratge-clavada : quora la muralha dona tròp, se mete en dedins la clau, gros morcèu de ferre per que se serre dei dos costats. I avià de segur la muralha mestressa, amb aquo la muralha de

refenda entre doas peças dedins per que se metesse pas tant de fustas e ben per qu'aquelei aguesson pas tant de portadas, la muralha de separament per separar doas salas, la muralha que dona e aqui es conselhat de bastir lèu una ancòla que es una muralha de biais per tenir e que pereu se pòu faire dei doas costats-lo pè-de-pola, enfin la còtra-muralha per ansin que lei marridei pèiras dau mitan se veguesson plus.

Lei muralhas fachas, auretz de faire lo malonatge, sià amb de tometas sià amb de malons cairats de 15 o de 16, lei gros malonàs de 20 se metiàn de preferència dins lei graniers e lei fenieras o alor, se voletz esparnhar, faretz simplament lo batum, amb de cement de sabla e de grava en metent a nivèu amb tot lo pastoire que podretz recampar abans de betumar. Mai s'un cop aviatz lo planchier de fach e que li voliatz pausar lei malons dessus, aquest còp falià rangolhar, es a dire dreissar lo fons amb de sabla e de cauç, a rapòrt dau batum, lo rangolhatge era gaire espès, enfin se podiàn montar facilament lei bugets amb de bricas de 50 per 10, lei cairons e se li voguessiatz pas tant espès amb de bricas de 7 per 3, sensa oblidar de bastir la piela o l'aiguièr e de faire de regladas dins lei recantons que serviran de placards, coma aquò pas besonh de crompar d'armaris. Puei pauc a cha pauc tot se fai : lo planchier amb de fustas, de quers o de cabrions, lei fenestras amb lei portas, la chaminea amb son davans, son dessus, lo canon e lo bard que se li bastisson lei dos traucs dau potatgier. E en fasent la pòrta dau defòra, se pausa sià un lintau de bosc o una gròssa pèira sià se fai un cintre o arc d'aubaresta, es a dire de pèiras que se pausan l'una a costat de l'autra per faire l'arcèu. Dins lei cabanas de pèira seca, se dirià puslèu de rescassa.

Enfin, la teulissa : au mitan lo crestenc, amb lo teule dau crestenc, puei dessus lei quers dispausats coma fau la cabucela e la gòrga, lo teule dau dessus e lo teule de dessota, la damisela per bastir la testa de teula, lo darniu, teule copat au mitan que metetz lo mortier dessus per bastir la cabucela, enfin lo bornèu de la gòrga e lo long tuièu de la gòrga que servon per escolar l'aiga de plueia. Sovent de dèu plaçar una sautarela per ratrapar la faussa escaire de la teulissa e se li a un covert que l'un es plus aut que l'autre se fai una sarrada que es un crespissatge per empachar l'aiga de rintrar quand fai chavana. Sabetz tanben que lei gotieras son correntas dins aquelei teulissas e quora fai un gros raiàs, es quasiment obligatòria de montar ailamondaut per cambiar un parèu de teules rots. Vaqui per la teulissa. Ara, lei fenestras amb sei contravents, que abans que li aguesse leis arrests marselhès, se plantavan lei doas cavilhas dau

contravent, aquelei fenestras que dins un temps foguèron barradas, quora li avià l'impausicion dei portas e fenestras e que uei encara se veson a desenas dins lei vilatges. Dins l'ostau, resta plus que lo finholatge : lei visetas per montar au primier, qu'es un escalier estrech, una viseta qu'era sovent en ferre a chivau, tornanta e que tanben podià ésser una faussa viseta que degun sabià. Amb lo releisset qu'era un rebord de gip que se fasià per remplir un vueje. E lo defora ? Oblidetz pas de marcar dessus l'empòst lo mileime, per far assaubre ais òmes dau futur quora aguet bastit l'ostau, lo cura-pè o lo grata-pè per se curar la fanga. Enfin, la façada que podriatz la laisser a pèiras vistas, mai tanben la podetz faire crespir, rostica amb l'escoba grossiera, mens grossiera amb l'escobeta de genesta que piqueriatz contra la muralha e esposcava o ben tiroliana, es a dire moderna. E aquó fach e ben fach, auretz plus que d'escalar dessus la teulissa amb una branca de laurier — o se n'i a ges — d'euse per flocar l'ostau, en cas que i a aguèt ges d'accident dau temps de la construccion e lo mestre maçon, que per la circonstèncià aurà sortit son vielh faudiu vos arrosarà generosament. Es coma aquò, amb lo beure que fai gaire de temps e uei encara s'acaba lo bastissatge d'un ostau.

Peire PESSAMESSA.